

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Krytyka hipokryzji

Author: Tomasz Kubalica

Citation style: Kubalica Tomasz. (2019). Krytyka hipokryzji. "Radca.pl Kwartalnik Okręgowej Izby Radców Prawnych w Katowicach" Nr 1 (2019), s. 36-39

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

KRYTYKA HIPOKRYZJI

dr hab. Tomasz Kubalica

Jedną z feralnych cech życia społecznego jest prawdopodobnie nieunikniona obecność pewnej dozy dwulicowości i obłudy. Te wstrętne cechy ludzkiego charakteru ujawniają się szczególnie wyraźne w życiu społeczno-politycznym. Najczęściej, gdy opozycyjne stronnictwo uzyskuje polityczną przewagę, wtedy – w sposób intelektualnie zaskakujący – wszystkie wcześniej piętnowane działania stają się dla wygrywającego wybory stronnictwa aktami chwalebnej i patriotycznej dobroczynności. Na czym jednak polega istota takiego wyrachowania i hipokryzji? Czy da się z nimi walczyć? A może nie da się ich zwalczyć i należy się z nimi pogodzić, gdyż stanowią one zło konieczne życia społecznego?

Chyba każdego z nas odrzuca dwulicowa postawa, będąca przejawem obłudnego podejścia do stosowanych zasad moralnych, gdy okazuje się, że za facjatą szlachetności, obyczajności i religijności, kryje się jak najbardziej przyziemny egoizm. Gdy słyszymy z ust męża stanu głośne potępienie nadużyć

gospodarczych, ale wiemy jednocześnie, że ów polityk jest znany z branych po cichu łapówek i czerpania innych korzyści. Obraża nas obłuda osoby kierującej się podwójnymi standardami moralnymi: innymi w stosunku do siebie, a innymi w odniesieniu do otoczenia, której wyrazem jest relatywizm moralny powszechnie znany pod nazwą „moralności Kalego”. Chodzi o sytuację, gdy występki oceniany jest negatywnie tylko wtedy, gdy inni postępują źle wobec nas, a przeciwnie, gdy my sami grzeszymy i dopuszczamy się występku, wtedy szybko znajdujemy samousprawiedliwienie.

Moralność Kalego jest typowym przykładem niedostatku krytycyzmu, czyli – hipokryzji (*subcriticism*). Grecki przedrostek *hipo-*, oznaczający coś „poniżej” normy, łączy się w nim ze słowem *krisis* pokrewnym z *krinein*. To znaczy, istnieje pewna norma bycia krytycznym w wymiarze moralnym i innym, która nie zostaje wypełniona, przynajmniej w zakresie oceny własnego postępowania. Hipokryzja to przede wszystkim niedostatek krytycyzmu w odniesieniu do siebie samego lub własnej grupy w

sytuacji pełnego krytycyzmu w stosunku do innych, najczęściej obcych. Hipokryzja to sytuacja celnie spuentowana w *Ewangelii według Św. Mateusza*, gdzie możemy przeczytać: „A czemu widzisz źdźbło w oku brata swego, a belki w oku swoim nie dostrzegasz?”. Przeciwnieństwem hipokryzji jest nadkrytyczność (*supercriticism*), czyli „hiperkryzja”, którą charakteryzuje nadmierny krytycyzm wobec siebie samego przy niedoborze krytycyzmu wobec innych. Nadkrytyczność jest wprawdzie zdecydowanie rzadziej spotykana od hipokryzji, niemniej jednak można spotkać się również z taką postawą. Ciekawe, że w tym samym fragmencie *Ewangelii* znajdujemy również trafną uwagę na temat takiego nadkrytycyzmu: „Nie dawajcie psom tego, co święte, i nie rzucajcie swych pereł przed świnię, by ich nie podeptały nogami, i obróciwszy się, was nie poszarpały”.

Co oznacza jednak kluczowy dla naszych rozważań krytycyzm? Pojęcie krytycyzmu pochodzi od wspomnianego już greckiego słowa *krinein*. Oznacza on zdolność formułowania sądu, zdolność rozróżniania i podejmowania decyzji. W języku polskim przyjęło się pejoratywne powiązanie krytyki z krytykanctwem polegającym na przesadnym doszukiwaniu się wad i wyrażaniu jednostronnie negatywnej oceny. To jednostronnie negatywne znaczenie krytyki nie jest jednak jedyne, gdyż w języku specjalistycznym występuje szereg pozytywnych konotacji krytyki na przykład z dziedziną sztuki, w której krytyk to osoba analizująca i dogłębnie oceniają-

ca dzieło sztuki. W każdym razie formułowanie krytycznych sądów nie polega tylko i wyłącznie na prostym komunikacie lubię albo nie lubię, lecz wymaga przyjęcia określonego i uzasadnionego kryterium, na którym można oprzeć bardziej obiektywne przekonanie. Niebłahe jest tutaj powinowactwo słów krytyczne i kryterium: myślenie krytyczne to myślenie oparte na świadomie przyjętych kryteriach oceny.

Istotę filozoficznego myślenia krytycznego najtrafniej wyraził Immanuel Kant, autor trzech najważniejszych *Krytyk – Krytyki czystego rozumu, Krytyki praktycznego rozumu i Krytyki władzy sądzienia*. Przedstawiona przez niego krytyczna metoda polega na oddzieleniu doświadczenia od spekulacji. Tytuł najważniejszego dzieła Kanta *Krytyki czystego rozumu* ukazuje dwa podstawowe znaczenia pojęcia krytyki: krytyki prowadzonej przez rozum w sensie *genetivus subiectivus* (dopełniacza podmiotowego), gdy wyraża podmiot, który jest wykonawcą czynności krytykowania, oraz w sensie *genetivus obiectivus* (dopełniacza dopełnieniowego), gdyż wyraża przedmiot, którego dotyczy czynność krytyki. Ta systematyczna dwuznaczność została prawdopodobnie świadomie wprowadzona przez Kanta w tytule jego dzieła, gdyż przyświecała mu idea trybunału rozumu, przed którym rozum samokrytycznie ocenia siebie, to znaczy jest jednocześnie krytykującym podmiotem, jak i krytykowanym przedmiotem. Kant wzywa do podjęcia najtrudniejszego filozoficznego zadania, jakim jest samo-

wiedza przez ustanowienie swobodnego trybunału, który zapewni uzasadnienie prawomocnych roszczeń rozumu i odrzuci wszelkie bezpodstawne pretensje, nie przez dogmatyczne dekry, lecz zgodnie z własnymi wiecznymi i niezmiennymi prawami logiki. Kant ukazuje jednocześnie zasadniczą trudność myślenia krytycznego polegającą na tym, że rozum – w sposób nieunikniony – musi oceniać sam siebie na podstawie własnych zasad rozumowania, gdyż w tej krytycznej ocenie rozum musi być przede wszystkim wolny od hipokryzji.

Najogólniej mówiąc, krytykę należy traktować jako szczególnego rodzaju działanie poznawcze charakterystyczne dla nauki, etyki lub estetyki. Można wyróżnić różne rodzaje krytyki ze względu na krytykowany przedmiot i może to być krytyka osoby, postawy, zachowania, rzeczy, koncepcji, teorii i tym podobne. Ponadto krytyka może być zwerbalizowana lub niewerbalna, osobista lub bezosobowa, indywidualna lub generalna. W krytyce filozoficznej chodzi przede wszystkim o bezosobową i zwerbalizowaną krytykę idei (pojęć, teorii). Interesująca nas krytyka może mieć postać myśli, postawy poznawczej, podejścia badawczego, procedury metodologicznej, a nawet stanowiska filozoficznego.

Karlowi Popperowi zawdzięczamy rozpropagowanie – wypracowanego przez neokantyzm – rozróżnienia dwóch rodzajów racjonalnych postaw wobec tradycji – postawy krytycznej oraz postawy bezkrytycznej akceptacji. Popper podkreślał znaczenie gre-

ckiej tradycji krytyki filozoficznej dla źródeł kultury europejskiej, która stanowiła doniosłą innowacją oznaczającą zerwanie z dogmatycznym podejściem do tradycji, pozwalającą tylko na jedną doktrynę. Tak rozumiane podejście krytyczne przeciwstawione zostało tradycji dogmatycznej, choć nie zastąpiło jej całkowicie.

Bardzo ważne jest odróżnienie krytyki od małostkowego krytykanctwa, zwanego kolokwialnie czepialstwem. Krytyka nie jest występowaniem z nieuzasadnionymi pretensjami, zwykle w nieistotnych, drobnych i błahych sprawach. Na tym właśnie polega krytykanctwo, które jest często ewidentnym przejawem hipokryzji. Właściwa postawa krytyczna zakłada intelektualny dystans, podczas gdy krytykanctwo ma charakter „mechanicznego” i nierzadko kierowanego osobistymi uprzedzeniami resentymetu. Główna różnica polega jednak na tym, że siła krytyki wynika z autokrytycyzmu, podczas gdy krytykanctwo bazuje raczej na intelektualnych i moralnych brakach malkontenta niż jego wysokich intelektualnych kwalifikacjach. Dariusz Kubok zwraca uwagę na allokrytyczność krytykanctwa, co oznacza, że pozbawiony autokrytycyzmu krytykant ocenia krytycznie wszystkich z wyjątkiem samego siebie. Znaczenie samokrytyki podkreśla Popper, dla którego stanowi ona obok szczerości i otwartości, podstawowy obowiązek każdego badacza. To rozróżnienie samokrytycznego krytycyzmu od allokrytycznego krytykanctwa uwidacznia również pozytywną siłę

postawy krytycznej, która jest nie tylko negatywnym sceptycyzmem formułowanym wobec wszelkich tradycyjnie uznanych wartości, lecz ma twórczy i wyzwalający charakter, pozwalający na ponowne przemyślenie posiadanych przekonań, a dzięki temu na ich wartościowe pogłębienie.

Dojrzała postawa krytyczna musi zatem utrzymywać właściwy dystans wobec dwóch ekstremów – wobec hipokryzji i wobec hiperkryzji. Hipokryzja charakteryzuje się niewystarczającą zdolnością krytyczną w rozpoznawaniu postaw dogmatycznych. Hiperkryzja to przeciwstawna przesada, gdy nie potrafimy rozpoznać dobrze uzasadnionego przekonania i kwestionujemy wystarczająco oczywiste poglądy. Obie postawy świadczą o intelektualnej niedojrzałości, o ile hipokryzja umożliwia i często prowadzi do dogmatyzmu pozytywnego, to hiperkryzja często wiąże się z dogmatyzmem negatywnym (sceptycyzmem), zwanym również agnostycyzmem, a w skrajnych przypadkach prowadzić może nawet do nihilizmu.

Krytycyzm najczęściej wiąże się z postawą antydogmatyczną, w której dogmatyzm oznacza nierozpoznawanie przekonań pozbawionych wystarczającego uzasadnienia. Dogmatyk to ktoś wierzący w określone przekonanie mocniej niż jest to uzasadnione bez

względu na potencjalne wątpliwości i alternatywne rozwiązania. Na tej zasadzie Alvin Plantinga wiąże dogmatyzm z fanatyzmem, a remedium stanowi według niego wspomniany samokrytyczny krytycyzm. Najważniejszą zaletą postawy krytycznej jest jej antydogmatyczna zdolność do rewizji wyznawanych przekonań stosownie do stopnia ich uzasadnienia.

Krytycyzm wyróżnia się zatem samokontrolą, czyli autodyscypliną, co skutkuje najwyższym możliwym poziomem intelektualnej rzetelności krytycznego myślenia. Myślenie krytyczne cechuje zdolność podejmowania ustawicznych starań zmierzających do nadania własnemu życiu racjonalnego charakteru, autokrytycznego uświadamiania sobie zawodnej istoty naszego poznania, empatycznego otwarcia na innych ludzi przez ograniczenie własnego egocentrycznego nastawienia. Właściwie rozumiany krytycyzm rozwija cnoty pokory, zrozumienia i sprawiedliwości, pozwala ulepszyć tok naszego myślenia, a w szczególności zdolności odkrywania i naprawiania błędów w rozumowaniu, by tym samym zapewnić otwartość umysłu na świat. Myślenie krytyczne leczy z fanatyzmu i irracjonalnych uprzedzeń.

Tomasz Kubalica